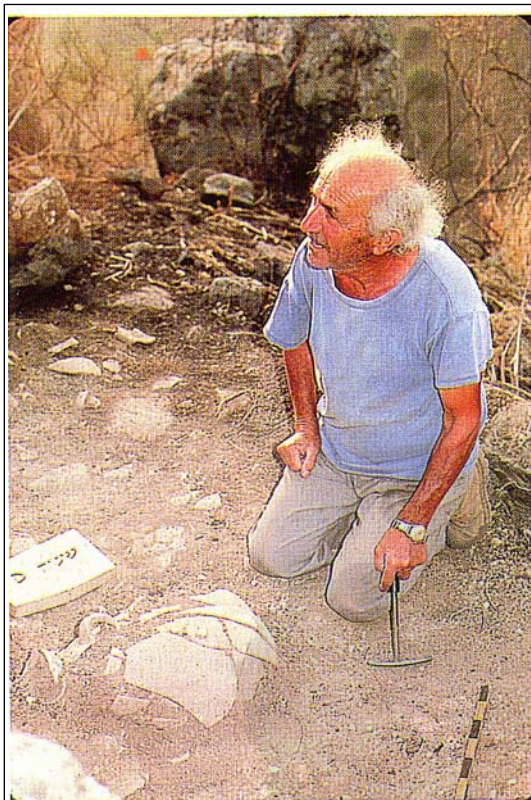

אפרת בדיחי

אֲשִׁירָה לְשִׁמְרִיהַ

כשאני חושבת 'שמריה', עולים בי מיד שלושה: דמעה, חיוך ואנחה. בדמעה יש גם משהו מן הצער, על הגזע הנדיר הזה ההולך ואפס; אך יש בה בעיקר התרגשות. בחיוך יש קורטוב של נחת, משל הייתי אני הסבתא והוא הנכד; אך יש בו גם לא מעט היענות להומור הדק והטוב שהיה באמתחתו. האנחה היא רק על זאת, שלא הספקתי להפגיש את ילדיי אתו ממש, אלא רק עם אורו החי.

כשאני מדריכה בגמלא, אני נושמת שמריה. כשאני מדריכה במצדה או בסוסיא, אני חשה שמריה, דרך מי שזכו לחפור לצדו או להתוודע דרך עיניו ולבו אל אתרי השרש ההם. בסוסיא, למשל, אומרים עד היום 'זקניי בית ספר שדה כפר עציון למודרניהם: "ועכשיו - איך אומר שמריה - נדליק את המנורה במים". בתנועה מהירה הם יוצקים חצי מימייה על פסיפס המנורה ברצפת בית הכנסת, והשלהבות המאובקות 'נדלקות' בכתום.

בבית הכנסת במצדה
עומד בעיני רוחי יהושע כהן
ז"ל, ואומר בשם שמריה:
'למה הייתה צריכה רומא
הגדולה להקזי דם על מצדה?
אפשר היה להניח לקנאים
שיימקו בה מאליהם. אבל
רומא יודעת שאי אפשר
להניח למצדה ולהתקדם אל
היעד, כי אין עוזבים גחלים
עוממות בשטח; כי כל עוד
יש מצדה, אש המרד תשוב
ותתלקח'.

שמריה גוטמן בחפירות גמלא
צילום: דני שיאון

הוצאת תבונות מכללת הרצוג

אבל גמלא היא שמריה ב'אחד על אחד', באופן הכי מוחשי שאפשר. ממגרש החניה ואילך, בואכה בית הכנסת והמקווה, החומה והרחובות, בית הבד ומטחנת הקמח, מחנה החופרים, האנדרטה לראשוני מתיישי הגולן, בהחלט, גם - מאהל שביתת הרעב. כל אלה קוראים באוזני קול גדול ולא יסף, לחישה רועמת ורי"ש מתגלגלת על פני המדרונות - שמריה.

כמה מרץ בלתי נדלה, תנועת ידיים רחבות וכריעות ברכיים זריזות, טוב תבונת עיניים ושטף מילים היוצאות מן הלב ונכנסות אל הלב, אפשר להפיק מקומה קטנה ונמרצת שכזו! וכמה 'כאילו סתירות': איזו רגישות מול האדם היחיד, ואיזו עצמה אל מול אינספור קבוצות, אינסוף גילים; איזו אנרגיה בהסתערו על ה'מקרו' - ריבועי החפירה, הקירות, החומר והמגדל; ואיזו התרגשות עצומה, עד רמה של האנשה, אל מול התגלית הקטנה, הפרטנית, הייחודית! והרי כך - בזכות חזיון גמלא ומיצג הגולן - זכה להיכנס אל ההיסטוריה ואל לבות כולנו, אנשי הגולן ומטייליו: שמריה אל מול המטבע 'לגאולת ירושלים הקדושה'.

בהלווייה נענן קרא לו עזריה אלון 'הארכאולוג המחנך'. אכן, בארץ כמו שלנו, המסוגלת לפרנס בשופי קהל גדול של ארכאולוגים, בולט ייחודו של זה אשר נשמה באפו של מכושו. על שמריה אפשר לומר שהמחנך שבו קדם לארכאולוג שבו, ואולי אפילו יצר אותו. גם במצדה וגם בגמלא - 'שלו' - קדם החינוך למורשת האתרים לחפירה גופא. כבר בשנות הארבעים היה שמריה 'מעלה למצדה' ומחנך לאורה. מבחינה זאת הייתה גמלא גילוי שיא של יסוד המחנך באישיותו, והיא שקשרה את שמריה והגולן בעבותות אהבה הדדיים. בעצרת העשרים וחמש להתיישבות המחודשת בגולן הוכתר שמריה ל'יקיר הגולן', ובקהל הנרגש שהריע לו היו רבים משומעי לקחו וממי שזכו לחפור לצדו.

אט אט הלכה גמלא ונחשפה בפניו, בפנינו. תחילה היה הגילוי; ההברקה של יצחק גל, חבר משלחת הסקר הארכאולוגי ב-1969, שהלך בשטח לבדו ובא מול שלוחת גמלא, והזיהו נצנץ במוחו על פי זיכרונותיו מכתבי יוסף בן מתתיהו.

משך שנים בדק שמריה את ההצעה עוד טרם חפירה. וגם זה יסוד אופייני: למרות ההתרגשות והרצון האדיר לחשוף אתרים יהודיים שורשיים מסוג זה, שמר שמריה על עצמו ועל סובביו מפני היסחפות להצהיר על גילויים בטרם עת.

זכות ראשונים עמדה לצוות המקים של בית ספר שדה קשת יהונתן להזמין את שמריה אל ביתנו הצעיר, ול'לחרוש' אתו במשך שבוע את שלוחת גמלא וסביבותיה, בניסיון למצוא אישויש (או חלילה, הפרכות) לסברה שזוהי אכן גמלא ההיסטורית. שמריה 'השביע' אותנו מראש שלא ניגרר לחפירה. אבל בסופי הימים לעת שקיעות, לא יכולנו שלא להתפתות לגרד את האדמה בעשר אצבעותינו, במקום שבו ניצב היום, חשוף לתפארה, בית הכנסת (ריכז) החרסים, הכותרות וחלקי העמודים, היו פזורים על פני הקרקע כבר אז באותה נקודה).

הוצאת תבונות מכללת הרצוג

ביום אחד כזה חשפנו חצי מטר על חצי מטר של רצפה מסותתת. חיים בן דוד נדלק ראשון: "בית כנסת!". שמריה עמד להרגיע אותנו: "קינדרלעך, כבר חפרתי בארץ מספיק מבנים ציבוריים, והתפללתי שיתגלו כבית כנסת - ופתאום עלה לי איזה צלב מן הפסיפס... לאט לכס!". למחרת הרחבנו את החפירה למטר על מטר, בכיוון שהורה לנו שמריה, אחרי ש"ישן על החידה היומית" כאשר אהב. מהרה נתקלנו בראשיתו של קיר ניצב. "ספסל בית כנסת!" הריעונו. שמריה הוסיף לדבר באזני ה"קינדרלעך" על "המבנה הציבורי". כאן כבר פקעה סבלנותנו. "תשמע שמריה", הודיע לו חיים - "היה בית כנסת או לא היה - עכשיו זה בית כנסת! אשרי יושבי ביתך, עוד יהללוך סלה...". השמש נשקה למירון, ואנחנו כיוונו פנינו ולבנו לעבר ירושלים בתפילה ראשונה מקץ 1910 שנה מאז נדס קולו של המתפלל האחרון בבית הכנסת, אולי הראשון בעולם כולו. כל אחד מאתנו זכה בארבעים על ארבעים ס"מ, ובמנת התרגשות שקשה להכילה. שמריה עמד מן הצד, מחויך ונרגש, ולבי אומר לי שאילו ידע את מילות התפילה בעל פה כמונו...

על כל פנים - נתקבלה תפילתו. צבי אילן ז"ל הדרך באותה שנה קבוצת משתלמים, שצילמה את חפירתנו הפרטיזנית ושלחה צילומיה לאגף העתיקות והמוזיאונים. אותו קיץ הוזמן שמריה לחפור עונה ראשונה בגמלא, בתקציב של עשרת אלפים שקלים ישנים. "זה יספיק בערך לגיריקנים למים עבור החופרים", אמר שמריה, "אבל אנחנו נתחיל".

הלהט שבו הצליח שמריה להדביק את כולנו, זכור לי כחויית חרדה אחת, ארוכה נצח. שטח גן הירק של קשת של אז היה צמוד למחנה גשור (חטיבה ד), ממערב לו. ביום קיצי לוהט אחד, נעלמה לנו בחורה צעירה מתוך השדה. איש לא ידע, איש לא ראה. בשורה שבה עבדה נתגלה מיותם שק הבצלים שאספה. דמיונו נע מעילפון והתייבשות ועד חטיפה בידי אדם, טלפי חזיר או טופרי נשר. בשעות הערב הופיעה החברה בקשת, מבוששת ומאובקת. "הלכתי לגמלא", התוודתה (כעשרה ק"מ בקירוב), "לא יכולתי להתאפק"... בחורה זו עבדה בפניו פסולת משטח החפירה. כל אימת שאחזה בידיות המריצה המלאה, היה קולו של שמריה מתגלגל במורד העיר: "פנו דרך לבת גמלא!!"

בסמוך מאוד לפטירתו נתגלתה בקצרין העתיקה, אף היא "שלו", מצבה יהודית, שקשה להבין איך לא ראו אותה קודם. שחור על גבי שחור, רהוט ופשוט, היא מברכת את הקבור תחתיה: "אבה רבי שכב שלום".

הרשה לי להקדיש ברכה זו אף לך, אבא שמריה, בשם אחיי ורעיי מתיישבי הגולן.

(פורסם לראשונה ב'הרי גולן', ביטאון ועד יישובי הגולן,
במלאת שלושים לפטירתו של שמריה גוטמן)